

PERSIDA BEC

THE ATTITUDE OF THE SKEPTIC AND HIS VULNERABILITY

Persida Bec

Babes-Bolyai University, Department of Philosophy, Cluj, Romania

Email: bec.persida@gmail.com

Abstract: This article presents some of the fears, thoughts, vulnerabilities most of the people have during the pandemic. The article begins with a lamentation, a confession of mine about how I felt during the pandemic, but also how most of us felt, during the period which just passed. Then, the article addresses the danger of manipulation, which is extraordinarily dangerous in times like these, and which is caused, first and foremost, by a very large amount of information, but also by the speed with which they appear. In the third section of this article, I present an analysis of a very interesting explanation which is, in fact, actual to the context of a new term, namely infodemia. At the end of the article, I approach and discuss the rational faculty, lucidity and effort of ours, but also the critical attitude we have at our disposal to get out of this situation.

Keywords: pandemic, vulnerability, information, manipulation, critical attitude, infodemia.

ATITUDINEA SCEPTICULUI ȘI VULNERABILITATEA SA

Rezumat: Acest articol prezintă unele dintre temerile, gândurile, vulnerabilitățile pe care majoritatea oamenilor le au în timpul pandemiei. Articolul începe cu o lamentare, o mărturisire a mea despre cum m-am simțit în timpul pandemiei, dar și cum am simțit majoritatea dintre noi, în perioada care tocmai a trecut. Apoi, articolul abordează pericolul manipulării, care este extraordinar de periculos în momente ca acestea, și care este cauzat, în primul rând, de o cantitate foarte mare de informații, dar și de viteza cu care apar. În a treia secțiune a acestui articol, vă prezint o analiză a unei explicații foarte interesante, care este, de fapt, reală în contextul unui nou termen, și anume infodemia. La finalul articolului abordez și discut despre facultatea

rațională, luciditatea și efortul nostru, dar și atitudinea critică pe care o avem la dispoziție pentru a ieși din această situație.

Cuvinte-cheie: pandemie, vulnerabilitate, informații, manipulare, atitudine critică, infodemie.

Mă simt, așa cum citesc că se simt și alții, „incapabilă, inadecvată și singură.”¹ Nu am nici capriciu, nici dispoziție de a scrie sau măcar de a citi, deși, în alte condiții aș fi citit două – trei cărți pe săptămână și aș fi scris măcar câteva pagini bune². Mă regăsesc în cuvintele: „Îmi dau seama că ideea cu scrisul nu ține de condițiile ideale pe care ni le doream cu toții - liniște, un șezlong poate, casă izolată la țară, lipsa de factori disturbatori, frigider plin sau un vin bun. Ține doar de condițiile ideale din mintea omului, iar dacă ea e vraște...”³ Ei bine, nu pot lucra, nu mă atrage nimic legat de munca intelectuală. Mi-e greu să întreprind orice lucru mărunț, mă simt inutilă. Am intrat într-un fel de transă în care deznădejdea, tristețea și incertitudinea au pus stăpânire pe mine. Pentru unele lucruri și munci pe care le făceam ușor înaintea acum efectiv nu am energie și nici curiozitate. Eram destul de activă înainte de a ne izola complet, dar mi-a dispărut tot elanul pe care-l aveam cândva – uau, ce patetic sună, de parcă am stat în izolare o mie de ani. Oricum, experiența aceasta traumatizantă mi-a arătat cât de complet nepregătită sunt (se pare că nu doar eu) în situații de izolare forțată, cât de greu mi-e să mă adaptez la ceva ce nu accept, cum lupta mea e o completă lăncezeală în care a FACE NIMIC e, totuși ceva, cum iubesc, de fapt, libertatea, activitatea, viața socială, să plec dimineața și să mă întorc seara acasă, să mă izolez în locuri publice în care mișună oameni, să stau la taclale cu omul din fața mea, să mă plimb, să am un orar bine stabilit, să fiu ocupată, astfel încât seara să fiu epuizată și să adorm în secunda doi de cum pun capul pe pernă, să mă bucur de un concert bun sau de o piesă de teatru – iată că toate astea îmi lipsesc nu doar mie, ci multor altora. Nu știi voi cum sînteți, dar eu simt că mă paște anchilozarea totală și rezonéz cu cuvintele: „cînd vom avea voie să ieșim din case, vom ieși cu toții cu cadru sau în baston – dacă nu la nivel fizic, cel puțin la nivel psihic.”⁴ Mă bucur doar că văd pe geam puțin din imensul soare care pare să ne mai redea din vechea stare de bine – cumva, măcar el ne mai alungă teribila tristețe și imensa indispoziție.

Am pornit în introducerea de mai sus de la câteva din gândurile și confesiunile unor scriitori (cum ar fi, de pildă, Mihaela Miroiu sau

Adina Popescu), oameni ai cărții, intelectuali, profesori și colegi de-ai noștri, dar și cele mai multe din gândurile și trăirile proprii. Iată cum se simt ei și eu deopotrivă, iată cum noi toți creăm, de fapt, un tot, mărturisindu-ne vulnerabilitățile... și cred că – de altfel – mulți alții se regăsesc în cuvintele amintite anterior. Lumea e constituită dintr-o mare rețea și a fost nevoie de un virus care să arate cât de ușor suntem prinși împreună, dincolo de granițe politice și geografii naționale. Iată că am ajuns să trăim toți în vârtoarea propriilor neputințe. Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române se știe că „vulnerabilitatea” este însușirea celor /celui „care poate fi vătămat cu ușurință” sau „care poate fi rănit” și că aceasta (vulnerabilitatea) ne asigură că indivizii vulnerabili și lezabili sunt protejați față de exploatare, vătămare și alte modalități de abuz. Ei bine, iată că acum trăim din plin această vulnerabilitate, oricât de înarmați păream, nu doar cei care se știau expuși la diferite abuzuri – cum ar fi nou-născuții sau vârstnicii, ci o întreagă societate, de la mic la mare, de la tânăr la adult, de la bogat la mai puțin bogat, de la medic la casier sau politician, indiferent de statut, rasă, etnie, religie, vârstă etc. Fără îndoială, facem cu toții parte din această categorie vulnerabilă, căci boala e un adevărat egalizator, însă această vulnerabilitate este prezentă la un nivel mai ridicat în cazul câtorva categorii sociale sau etnice, „atât din considerentele amintite anterior, cât și din cauză că anumite afecțiuni care agravează parcursul bolii – cum ar fi afecțiunile pulmonare, cardiace sau diabetul îi afectează în mai mare măsură pe cei săraci, vârstnici sau privați de resurse.”⁵

De asemenea, vulnerabilitatea pare că îți schimbă valoarea, devine diferită și depinde în mare măsură și de momentul în care o persoană ia contact cu virusul. Trebuie luat în considerare faptul că reprezentarea grafică a infectărilor se conduce în linii mari după „traectoria unei curbe, iar persoanele care necesită spitalizare și care se află pe nivelul maxim al curbei (atunci când se înregistrează vârful epidemiei) au mai puține șanse de supraviețuire decât cei aflați la baza curbei, deoarece sistemul medical este suprasaturat, locurile din spitale sunt insuficiente, iar personalul medical existent este suprasolicitat.”⁶

Cu privire la situația actuală și la ideea de scepticism face referire Erik Angner, într-un articol publicat în plină pandemie (Aprilie 2020), și care susține o abordare contemporană apropiată poziției scepticului. Acesta se apropie de atitudinea scepticului cu privire la încrederea pe care o afișează oamenii atunci când utilizează expresii frecvente, și anume acesta susține că „excesul de încredere a fost numit mama tuturor prejudecăților psihologice. Cercetarea a dus la descoperiri care sunt în același timp hilare și deprimante. (...) Din păcate, a fi expert în anumite domenii nu protejează expertul în ceea ce privește excesul de încredere. Unele cercetări sugerează că cei *mai* informați sunt mai predispuși la exces de încredere.”⁷ Inclusiv psihologi care aveau doctoratul terminat au avut aceleași rezultate ca studenții, într-un studiu cunoscut în care primeau mai multe întrebări cu privire la o persoană reală din literatura psihologică, au relevat faptul că, pe parcursul desfășurării studiului, încrederea lor în judecata proprie a crescut, dar calitatea judecății lor s-a diminuat.⁸ Pe parcursul articolului său, Erik Angner pare că oferă o mai mare credibilitate neîncrederii sau a scepticismului decât a încrederii fără vreo justificare. Acesta pledează mai degrabă pentru cunoașterea limitelor expertizei atunci când vine vorba de datele pe care le oferă un expert. A fi expert „necesită, după cum spun psihologii, atât abilități cognitive, cât și metacognitive (...) Ideea este că adevărații experți se exprimă cu gradul adecvat de încredere corespunzător – adică cu un grad de încredere justificat având în vedere dovezile.”⁹ Despre faptul că multe din cunoștințele experților și nu numai sunt întotdeauna provizorii și incomplete, pentru ca, mai apoi, acestea pot fi revizuite în conformitate cu noi dovezi, Angner folosește un termen care intră în categoria *virtute intelectuală*, și anume *smerenia epistemică*. Această virtute a smereniei epistemice poate fi exersată cel mai bine în momente ca acestea, în care cunoașterea și expertiza cercetătorilor e necesară pentru a face față provocărilor viitoare. Gândirea scepticului prin care acesta se întreabă care sunt modurile prin care poate eșua ajută la reducerea încrederii excesive și promovează smerenia epistemică. Adevărații experți se exprimă în așa fel încât își arată

propriile limitări, spre deosebire de șarlatani care își exprimă opiniile cu mare convingere.¹⁰

În acest punct se poate pune întrebarea „ce este scepticismul?” și în ce fel se potrivește discuției această doctrină filosofică? Sextus Empiricus oferă o definiție a acestei doctrine filosofice susținând că aceasta „este posibilitatea de a opune – prin antiteze – atât lucrurile sensibile, cât și lucrurile inteligibile în toate felurile. Acesta mai poate fi definit ca însușirea datorită căruia noi ajungem, în virtutea forței *egale* de argumentare, determinată de lucruri opuse – și har Domnului, e plin de lucruri opuse acum – mai întâi la suspendarea judecății (epoche) și, apoi, la netulburare (ataraxia, aceasta înseamnă liniște și seninătate a sufletului).”¹¹ O adevărată aventură în vremuri actuale, pline de zeci de informații, unele alarmante, altele demne de crezare. Se știe că manipularea e extraordinar de mare în vremuri ca acestea și are drept cauză mai întâi cantitatea foarte mare de informații, dar și rapiditatea cu care apar acestea. Așadar, cine are curajul de a fi vulnerabil¹² în a-și exprima incertitudinile și nesiguranțele sau în a nu „lua de bun” totul, ar putea fi încadrat de către marea majoritate a oamenilor cel puțin în categoria inadaptaților, dar în conformitate cu ideea lui Angner aceștia, dacă ar deschide cutia Pandorei a întrebărilor, chiar inconfortabile, ar intra pe făgașul experților, folosindu-se de această virtute, și anume de smerenia epistemică.

Într-un articol al Cristinei Voinea din revista *Scena*⁹ apare o explicație foarte interesantă a unui noi termen care pare că în contextul actual e foarte adevărat, și anume *infodemia*. În timpul marilor pandemii ale lumii, acestea au fost duplicate de epidemii la nivel psihologic „așa cum explică și sociologul Philip Strong. Psihologia umană are o natură epidemică specifică, iar atunci când e pusă față în față cu îndoiala și nesiguranța cauzată de o pandemie, se răspândește de la individ la individ, dând naștere unui fenomen colectiv: o pandemie psiho-socială.”¹³ Un rol foarte reprezentativ, în contextul actual, este atribuit rețelelor de socializare și a Internetului, iar din cauza acestora informația este distorsionată și are loc ceea ce Cristina Voinea numește o „*infodemie* – (adică) un soi de epidemie, doar că

principalul său vehicul nu sunt virusurile, ci informațiile false, parțiale, inexacte.”¹⁴

Cu privire la un impact masiv al informației, și mai ales al *infodemiei* și despre felul în care oamenii caută sau evită informațiile, deoarece acestea au impact în luarea deciziilor influențându-le comportamentul – mai ales atunci când știrile nu au fost filtrate nici măcar prin filtrul rațiunii – s-a scris într-un articol publicat încă de la începutul pandemiei, adică din luna martie.¹⁵ Platformele de social media, deoarece pun la dispoziția utilizatorilor zeci de informații, pot amplifica zvonuri și informații cel puțin discutabile, „luând în considerare preferințele și atitudinile utilizatorilor, iar algoritmiile mediază și facilitează promovarea conținutului și astfel are lor răspândirea informațiilor.”¹⁶ De altfel, în același articol se menționează un studiu¹⁷ în care se dovedește faptul că știrile false și informațiile inexacte se pot răspândi cu mai multă rapiditate decât știri care atestă și se bazează pe fapte. De asemenea, răspândirea informațiilor poate influența puternic atât comportamentul oamenilor, cât și eficacitatea contramăsurilor luate de guverne, deoarece se ține seama de dinamica comunicării din spatele conținutului.¹⁸ Astfel, se poate spune că în aceeași măsură în care virusul care provoacă infectarea cu COVID-19 se înmulțește exponențial dacă nu este prevenit sau supravegheat, în același fel se multiplică și știrile false, distorsionate, care conțin doar adevăruri parțiale pe rețelele de socializare.

Principala problemă a celor care scriu despre pandemie este încrederea prea mare în propriile cunoștințe, dar și faptul că utilizatorii platformelor de socializare tind să preia informații care aderă (mai ales) la viziunile lor despre lume – și să ignore informațiile pe care alți utilizatori le au, mai ales pentru că susțin opinii diferite și formează grupuri polarizate în jurul unor povești diseminate.¹⁹ În acest punct merită amintită chestiunea pe care o abordează scepticismul, și anume deschiderea acestuia la argumentare, în virtutea forței *egale*, cauza fiind zecile de informații opuse, pentru ca prin suspendarea judecății să se ajungă la starea de *ataraxie*, deoarece scopul scepticului este liniștea și netulburarea. Trebuie amintit că

scepticii împart „lumea” în lucruri evidente (aparente, care se impun pe calea senzației și sunt constrângătoare) și lucruri neevidente (neaparente, supra-adăugate senzației prin interpretare opinativă) – care deschid calea dogmatismului, adică a descrierilor cu pretenție absolută, a definițiilor universale, a poveștilor cu pretenții de adevăr cu privire la cum stau lucrurile în sine, la fel cum în această perioadă unii se pretind că au acces la adevăr. Așadar, „nimicul” în care nu crede scepticul sau „totul” care este de nedefinit sau de neînțeles pentru el sunt cuantificatori ai lucrurilor ne-evidente, ai supra-construcției dogmatice.

Scepticii, din punct de vedere tehnic, vin pe filiera sofistă a antilogiei, pe care o folosesc pentru a arăta că, dacă orice teză poate fi combătută cu o antiteză, atunci este cazul ieșirii din amăgire și a nu crede că există o certitudine sau, cel puțin, că oamenii ar putea avea acces la ea. „Principiul atitudinii sceptice este, prin excelență, convingerea că fiecărui argument i se împotrivesc un argument tot atât de valabil.”²⁰ Deci, din punct de vedere sceptic, toată lumea, pe rând, poate demonstra că are dreptate – în timpul pandemiei fiecare are dreptatea lui – și că ceilalți nu au dreptate – mai ales dacă ceea ce consideră o persoană nu e în conformitate cu ceea ce consideră o alta; așadar, chiar critica dogmatică a punctelor de vedere doctrinare diferite arată că, fără a se anula reciproc, dogmele, deși opuse, sunt antitetice coexistente. O încredere prea mare în diferitele opinii poate duce la o nefericită (poate chiar naivă) expunere la risc. Provizoratul sceptic ia în calcul mereu prudența – adică întâmpinarea cu suspiciune și punerea la proba negativului a propunerilor, a teoriilor, a autorității și a propriilor opinii. Astfel că omul care știe că nu poate da prioritate nici unei variante din două opuse nu are decât să stea netulburat – aceasta fiind și dorința scepticului.

Trebuie făcută diferența între scepticism și pesimism. Scepticismul nu este pesimism. El pare doar a fi mai aproape de pesimism atunci când este confruntat cu optimismul dogmatic (de pildă, atunci când o persoană are atâta siguranță să facă afirmații cum ar fi: *acesta este planul, lucrurile stau deci conform planului etc.*). Conform scepticismului, este aproape sigur că lucrurile nu stau conform planului și că nici nu vor merge conform planului. Dar știind din capul

locului acest lucru, scepticismul este optimist: *planul poate fi mereu ajustat sau planul poate fi mereu abandonat și înlocuit cu un altul adaptat condițiilor*. Conform lui Sextus Empiricus, scopul ultim al orientării sceptice în lume este dobândirea *ataraxiei*, adică a netulburării sau a liniștirii spiritului.²¹

Cât despre analiza informațiilor – mai ales a informațiilor cu caracter opus – aceasta este o practică care ar trebui să se dobândească în școală, dar pe care, din nefericire, sistemul de educație nu a susținut-o „și nu a educat-o. Școala nu o educă, pentru că în școală se primesc note în funcție de cât de bine reproduce elevul ceea ce i s-a spus.”²² Deci, chiar dacă se găsește o soluție pentru a ajuta la dezvoltarea gândirii critice din cauza unui sistem care nu pune accentul aproape deloc pe analiza critică, încă de mici, copiii nu sunt îndreptați în această direcție. Iar în ceea ce privește informațiile care abundă, știrile neadevărate, „parțiale sau sursele manipulative au acum un impact direct și vizibil asupra sănătății publice, contribuind la răspândirea epidemiei virale. Deci accentul cade, în acest caz, pe calitatea și nu pe cantitatea informațiilor.”²³ În acest sens, scepticismul se arată ca o *pură terapie*, deoarece îndeamnă la puțină distanțare, în cazul de față, o distanțare față de cantitatea atât de mare a informațiilor și, măcar uneori, la încercarea de suspendare a judecății față de atâtea idei și știri prin care se păstrează distanță față de propriile opinii sau a celor luate de-a gata.

Scopul scepticismului, în situația de față, *constă în netulburarea raportată la opinii, în simțirea echilibrată și în liniștea nu doar de cea de dinaintea furtunii*. Sper să dispunem de atitudinea critică față de modurile în care reacționăm și a scopurilor pe care le urmărim, chiar dacă, pe parcurs, unii din noi vor fi expuși și vulnerabilizați suplimentar – iar acest fapt trebuie să fie identificat și corectat.²⁴

Note

¹ Mihaela Miroiu într-una dintre postările pe o rețea de socializare.

² Acest articol a fost, mai întâi, prezentat la dezbaterea online organizată, marți, 14 Aprilie 2020, de către Lect. dr. Ștefan-Sebastian Maftai, cu titlul *Ce*

gândesc studenții despre pandemie? Abordări filosofice și a avut titlul „Îndoiala scepticului și vulnerabilitatea sa”.

³ Adina Popescu într-una din desele postări cu caracter de Jurnal pe o rețea de socializare.

⁴ *Ibidem.*

⁵ Mihaela Frunză, *Suntem cu toții la fel de vulnerabili în fața lui COVID-19?*, în revista „Scena9”, 15 Aprilie 2020.

⁶ *Ibidem.*

⁷ Erik Angner, *Epistemic Humility—Knowing Your Limits in a Pandemic*, în revista „Behavioral Scientist”, 13 Aprilie 2020. (“Overconfidence has been called “the mother of all psychological biases.” The research has led to findings that are at the same time hilarious and depressing. Sadly, being an expert in some domain does not protect against overconfidence. Some research suggests that the more knowledgeable are *more* prone to overconfidence.”).

⁸ *Ibidem.*

⁹ *Ibidem.* (“It requires, as psychologists say, both cognitive and metacognitive skills. (...) The point is that true experts express themselves with the proper degree of confidence — meaning with a degree of confidence that’s justified given the evidence.”)

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ Sextus Empiricus, *Opere filosofice*, vol. I, Traducere și Introducere de prof. dr. Aram M. Frenkian, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1965, p. 22.

¹² Brené Brown, *Curajul de a fi vulnerabil*, Traducere de Liviu Dascălu și Otilia Mantelers, Editura Curtea Veche, 2019.

¹³ Cristina Voinea, *We are stupid and contagious. Infodemia și falsele ei remedii*, în revista „Scena9”, 9 Aprilie 2020.

¹⁴ Cristina Voinea, *Ibidem.*

¹⁵ Cinelli, M., Quattrociocchi, W., Galeazzi, A., Valensise, C. M., Brugnoti, E., Schmidt, A. L., ... & Scala, A., *The COVID-19 Social Media Infodemic*, publicat pe arhiva arXiv.org, 10 Martie 2020.

¹⁶ *Ibidem* (“Taking into account users’ preferences and attitudes, algorithms mediate and facilitate content promotion and thus information spreading”).

¹⁷ Soroush Vosoughi, Deb Roy, and Sinan Aral, *The spread of true and false news online*, în revista „Science”, vol. 359 (6380), 9 Martie 2018.

¹⁸ Cinelli, M., Quattrociocchi, W., Galeazzi, A., Valensise, C. M., Brugnoti, E., Schmidt, A. L., & Scala, A, *Ibidem.*

¹⁹ *Ibidem.*

²⁰ Sextus Empiricus, *op cit.*, p. 23.

²¹ *Ibidem*, p. 22.

²² Mircea Miclea, *Crezi în conspirații fiindcă asta te face să te simți special*, interviu realizat de către Codruța Simina în publicația online „PressOne”, 6 Februarie 2017.

²³ Cristina Voinea, *Ibidem.*

²⁴ Mihaela Funză, *Ibidem.*

Bibliografie

Angner, Erik. 2020. „Epistemic Humility — Knowing Your Limits in a Pandemic”. *Behavioral Scientist*, 13 Aprilie.

Brown, Brené. 2019. *Curajul de a fi vulnerabil*. Traducere de Liviu Dascălu și Otilia Mantelers. București: Editura Curtea Veche).

Cinelli, M., Quattrociocchi, W., Galeazzi, A., Valensise, C. M., Brugnoli, E., Schmidt, A. L., ... & Scala, A. 2020. „The COVID-19 Social Media Infodemic”. *arXiv.org*, 10 Martie.

Empiricus, Sextus. 1965. *Opere filosofice*. Vol. I, Traducere și Introducere de prof. dr. Aram M. Frenkian. (București: Editura Academiei Republicii Socialiste România).

Frunză, Mihaela. 2020. „Suntem cu toții la fel de vulnerabili în fața lui COVID-19?”. *Scena9* 15 Aprilie.

Miclea, Mircea. 2020. „Arta de a trăi în vremuri de criză”. *EduPedu*, 16 Martie.

Miclea, Mircea. 2017. „Crezi în conspirații fiindcă asta te face să te simți special”. Interviul realizat de către Codruța Simina. *PressOne*. 6 Februarie.

Mihailov, Emilian. 2020. „Viitorul va fi al solidarității sau nu va fi deloc”. *Scena9*, 2 Aprilie.

Soroush, Vosoughi, Deb Roy, Sinan Aral. 2018. „The spread of true and false news online”. *Science*, vol. 359 (6380), 9 Martie.

Vică, Constantin. 2020. „Cel mai mult avem nevoie de cei care spun adevărul”. *DoR*, 31 Martie.

Voinea, Cristina. 2020. „We are stupid and contagious. Infodemia și falsele ei remedii”. *Scena9*, 9 Aprilie.